

עדי חלות

חיים אמציה שחר

לעילוי נשמת סבי ר' אשר בן ר' אברהם ליב ז"ל
אוהב ישראל ואוהב ארץ ישראל

- א. הגמרא בקידושין
- ב. פשט הגמרא
- ג. הסבר הרשב"א
- ד. שיטת ה"פני יהושע"
- ה. שיטת ה"אור שמח"
- ו. שיטת קצות החושן
- ז. שיטת ר' שמעון שקופ
- ח. עדי חלות בגט
- ט. עדי חלות בשטר קידושין
- י. עדי חלות בחליצה
- יא. עדי חלות בייבום
- יב. עדי חלות בנישואין

למדנו שצריך שיראו עדים את מעשה הקידושין, ולולא ראייתם אין הקידושין חלים כלל (קידושין דף סה ע"ב והסכמת הפוסקים).
במילים אחרות, על מנת שקידושין יחולו צריך עדי חלות. במאמר זה ננסה בעזרת ה' לסקור את השיטות המסבירות את הצורך בעדי חלות למעשה הקידושין. לאור ההסברים, נשתדל לבדוק מה יהיה הדין בקניינים נוספים.

א. הגמרא בקידושין

הגמרא בקידושין (סה-סה:) מביאה דיון במקרה שאדם קידש בעד אחד. הדבר נתון במחלוקת אמוראים.

רב יהודה, רב כהנא ועוד חכמים בשם רב סוברים ש"אין חוששים לקידושיו"
ואילו רב פפא סובר "חוששים לקידושיו".

הגמרא מבארת את טעמו של רב כהנא והחכמים בשם רב :

מאי דעתיך דילפת דבר דבר מממון, אי מה להלן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי אף
כאן כמאה עדים דמי. אמר ליה התם לא קא חייב לאחריני הכא קא חייב לאחריני.

בהמשך אותה סוגיא הגמרא דנה האם חלוקת נכסים של שותפים צריכה עדים על
מנת שהחלוקה תחול ולא יוכלו לחזור בהם מהחלוקה.
מסקנת הסוגיא היא ש"לא איברו סהדי אלא לשקרי".

ב. פשט הגמרא

הגמרא תולה את חוסר הנאמנות של הבעל והאשה, בהיעדר עדים, לומר שהיו
קידושין בכך שהם חבים לאחרים. המושג "חב לאחרים" פירושו בענייננו שישנו
הפסד לשאר האנשים בעולם בכך שאשה זו תהא מקודשת, שהרי בכך היא נאסרת
על כולם.

מפשט הגמרא נראה שהצורך בעדים למעשה הקידושין איננו צורך חיוני-עצמי
לקיום הקידושין, אלא הוא רק בא לפתור את בעיית חוסר הנאמנות של האיש
והאשה.

הסבר זה מתחזק לאור המשך דברי הגמרא לגבי חלוקת נכסים. משמעות דברי
הגמרא היא שבממונות, כאשר לא תהיה בעיית "חב לאחריני", אפשר להחיל
חלויות כגון חלוקת נכסים, גם ללא עדים.

ג. הסבר הרשב"א

הקושיות

הרשב"א מקשה שתי קושיות עיקריות (למיטב הבנתו) על דברי הגמרא :

א. המושג "חב לאחריני" נאמר במקום שיש לכל אחד יכולת וזכות בדבר, כגון
זכייה בהפקר, שאז זכיית מישהו בדבר מהווה חוב לאחרים שנמנעה מהם
זכות זו. בקידושין לכאורה מושג זה איננו שייך, שהרי קידושין תלויים
בהסכמת האשה. לא כל אדם יכול לזכות באשה, וממילא האדם הזוכה בה
לא יחשב כתוב לאחרים.

ב. אף אם נאמר שיש כאן "חב לאחריני", הרי סוף סוף האשה יכולה להתחייב מעצמה, שהרי בידה להינשא. אם כן, היא ראויה לנאמנות כיון שיש לה טענת מיגו שבידה לחייב עצמה על ידי שתינשא, וממילא נאמין לה ללא עדים בקידושין.

יישוב הקושיות

הרשב"א מתרץ את קושיותיו בכך שהמקור לדין שהודאת בעל דין מתקבלת בבית הדין הוא מהפסוק "כי הוא זה" (שמות כב, ח). לולא חידוש התורה שהודאת בעל דין מתקבלת בבית דין, היינו אומרים שלעולם לא מקבלים דבריו של אדם ללא עדים, שהרי נאמר "על פי שנים עדים יקום דבר". לאחר שלמדנו שהודאה מועילה, לא נותר לנו אלא להעמיד את הפסוק "יקום דבר" בעדות שחב לאחריים, ואת "כי הוא זה" בהודאה שאיננה חובה לאחריים.

גם בעריות למדנו שצריך שני עדים. המקור לכך - גזרה שוה "דבר" "דבר" מממון. על פי האמור לעיל, יוצא שגם בעריות שנלמדו "דבר" "דבר", מדובר על עדות שיש בה חובה. הסבה לכך שהוקשו דווקא למצב שיש בו חובה, היא העובדה שיש בהם קצת חוב (אף על פי שאינם עומדים בתנאים של "חב לאחריני" הרגיל בדיני ממונות, כמבואר בקושיא הראשונה).

לכן, גם בעריות נעמיד את הפס' "כי הוא זה", המכשיר הודאת בעל דין בבית הדין, רק בהודאה שאין בה חובה לאחריים (אם בכלל יש מצב כזה בעריות).

ובכך מתיישבות שתי הקושיות:

אכן, בקידושין אין "חב לאחריים" במשמעותו הרווחת בכל הנושאים, אלא "חוב" קטן ממנו. אף על פי כן, כשאנו לומדים עריות מממון לעניין הצורך והחיוב בעדות שני עדים, יש יותר מקום לדמות אותן למצב בממון בו האדם חב לאחריים מאשר למצב בו אינו חב לאחריים. לכן, עדות היא הברור היחיד המתקבל בדיון שיש בו חובה לאחריים. על פי מהלך זה, אין לנו יכולת לקבל הודאה אף במקום שיש מגו שבידה להתקדש, כיון שאין לנו מקור לכך שהודאה כזו מתקבלת בבית דין. בכך תרץ את שתי הקושיות.

העולה מדבריו

מבואר ברשב"א שנקט כדבר פשוט שהנאמנות של הודאת בעל דין נלמדת מ"כי הוא זה".

משמעות הדבר, שאכן בהודאת בעל דין קיימת נאמנות ביחס לאדם עצמו שמקורה מפסוק ולא נאמנות מכח מגו'. נאמנות זו אינה קיימת במצב שחב לאחרים. על פי דברי הרשב"א אי אפשר לקבל בבית דין הודאת בעל דין אלא במצב בו יש מקור לכך שסומכים עליה. מקור כזה אינו קיים לגבי מעשה קידושין. בדברי הרשב"א עדיין אין התייחסות מהותית לצורך בעדים מקיימי דבר בקידושין. משתמע שהצורך בעדים אינו מהותי לקיום הדבר, אלא הכרחיות נובעת רק מכך שאין לו תחליף בהודאת בעלי הדין.

ד. שיטת ה"פני יהושע"

ה"פני יהושע" הביא הסבר אחר לדברי הגמרא. בתחלה, הקשה על הבנת הרשב"א, ולפיה הפסוק "כי מצא בה ערות דבר" עוסק במצב שחב לאחרים ועל זה גלה הפס' שצריך עדים, אף על פי ששניהם מודים. מקשה ה"פני יהושע" - הרי פשט הפסוק מדבר על מצב שהוא מאשים אותה שזנתה והיא מכחשת או שותקת ולא על מצב ששניהם מודים.

הסבר ה"פני יהושע"

אומר ה"פני יהושע" שעיקר עניין הקידושין הוא לאוסרה על כל העולם כהקדש. אם כן, כיון שפה לא מאמינים להודאת בעל דין היות שהוא חב לאחרים, ממילא לא הו' קידושין אף בינם לבין עצמם, שהרי אין קידושין לחצאין, כמו שאין הקדש לחצאין.

הסבר זה של ה"פני יהושע", בניגוד לדעת הרשב"א, גם מבאר באופן מהותי את הצורך בעדים בתור "מקיימי דבר" בקידושין. העובדה שאין קידושין לחצאין מחייבת שההתייחסות לדבריהם תהיה גמורה ולא חלקית. כאמור, דבר זה איננו ניתן, שהרי כאמור לא תהיה נאמנות ביחס לאחרים כיון שהם חבים לאחרים. נמצא שנאמנותם תהיה רק ביחס לעצמם. מחדש ה"פני יהושע" שקידושין שיש עליהם נאמנות חלקית, נחשבים קידושין לחצאין, וכיון שקידושין כאלה לא חלים, לכן הקידושין לא יחולו כלל. המושג אין קידושין לחצאין נאמר בהקשר של מקדש חצי אשה, ה"פני יהושע" משליך אותו גם למצב שבו מעשה הקידושין הוא על כל

---

1. ה"קצות החושן" (לד, ד) חקר בשאלה מה מקור הנאמנות של הודאת בעל דין, וצדד כמו הני"ל. אמנם הביא את מהר"י בן לב שסבר שמקור הנאמנות נובע מכח מגו שיכול לחייב עצמו.

האשה, אבל כיון שההתייחסות אל מעשה הקידושין הוא רק מצדו ולא מצד העולם, מעשה עם משמעות כזו, נחשב לדידו כמעשה חצוי.²

ה. שיטת ה"אור שמח"

ה"אור שמח" (אישות פרק ט, טז) נסמך בשיטתו על פסק הרשב"א בגיטין (פא, ב) שנפסק בשו"ע (אבן העזר מב, ג).³

הרשב"א פסק שאם ראו העדים איש מקדש אשה מאחורי הגדר, מכיון שלא ראו אותם המקדש והמתקדשת אין הקידושין חלים. זאת, משום שכיון שאין קידושין חלים בלא עדים, האיש והאשה לא התכוונו לשם קידושין, ואנן סהדי שלא גמרו לשם קידושין, אף על פי שהם אומרים כעת שכוונו לשם קידושין.

על פניו היה נראה שהעובדה שאין גמירות דעת בקידושין אלה היא תולדה של ההלכה שאין קידושין בלי עדים. על כך אומר ה"אור שמח" שנהפוך הוא. הסבה לכך שצריך עדים בקידושין היא שאילולא עדים לא תהיה גמירות דעת מוחלטת של הבעל והאשה בקידושין אלה.

כלומר - הצורך בעדים הוא על מנת שתהיה גמירות דעת בקידושין.

על פי זה הוא מבאר גם את הגמרא. הגמרא, כאמור לעיל, הסבירה שצריך עדים בקידושין ולא מספיקה הודאת בעל דין בגלל שחב לאחרים. ה"אור שמח" מבאר לשיטתו, שזה שחב לאחרים הוא סבה לכך שצריך יותר גמירות דעת על מנת לחולל קידושין. בכל דיני מקח וממכר מגמת המוכר לקבל כסף והקונה לקבל חפץ, כלומר שיש צד זכות לשניהם. בקידושין לעומת זאת, ודאי שהאשה לא מקנה את עצמה בשביל הכסף. בקידושין הדבר המרכזי הוא חוב לשניהם (האשה נאסרת לעולם, והבעל מתחייב לה חובות הנלווים). לכן, כל עוד אין עדים, ויש חשש שכל אחד יכחיש את מעשה הקידושין, אין להם גמירות דעת בקידושין אלה. על פי דבריו, מובן מדוע הצורך בעדים בקידושין הוא מהותי לקיום הקידושין.⁴

---

2. לדברי ה"פני יהושע" נראה שהצורך בעדי חלות הוא רק בקידושין, שבהם אין קידושין לחצאין.

צריך עיון מה יאמר ה"פני יהושע" לעניין גיטין.

3. ללא קשר לדברי הרשב"א המובאים לעיל.

4. יצויין, כי ביאור זה הוא נכון רק לקידושין, אבל בגיטין כיון שאין בעיה של גמירות דעת מצד האשה צריך טעם אחר.

ו. שיטת "קצות החושן"

קושייתו

ה"קצות" (רמא, א) הביא את שיטת הרשב"א שהבאנו לעיל⁵. אמנם עדיין התקשה מדוע בממונות העדים אינם מקיימי דבר לעומת קידושין ששם ללא עדים אין קידושין.

ההסברים - של הגמרא ובעקבותיה של הרשב"א - עדיין לא מבארים מדוע הצורך בעדים הוא לגוף המעשה ולא רק לעדות עליו. או במילים אחרות, מדוע ללא עדים הקידושין לא חלים.

תירוץ

ה"קצות" בתירוץ מחדש שני דברים:

- א. אכן גם בדיני ממונות יש צורך בעדי חלות.
  - ב. הצורך בעדים הוא כדי שיוודע הדבר לעלמא. בממונות כיון שיש נאמנות לבעל דין, הדבר יודע לעלמא על ידי בעלי הדין. בקידושין שאינם נאמנים, יודע על ידי העדים.
- ה"קצות" הביא ראיה לכך מדברי הר"ן בגיטין (מח. מדפי הרי"ף). הר"ן כתב שלשיטת רבי אלעזר, אף על פי שעדי מסירה כרתי, הוא מודה שגט החתום בעדים גם כורת, שהרי הגט יוצא מתחת ידה בעדים הללו ובידוע שהבעל מסרה לה, ונמצאו כאילו הן עצמן מעידין על המסירה.
- עולה מדבריו שהצורך בעדים הוא שיהיה ידוע שהיה גט ובמקרה הנ"ל אין עדים שמקיימים את המעשה ואף על פי כן הגט קיים. והטעם לכך הוא שאין בעיה לברר עובדה זו, לכן אין מניעה שהיא תתקיים.⁶

ז. שיטת ר' שמעון שקופ

קושייתו על ה"קצות החושן"

ה"קצות החושן" הסביר שבממונות כיון שאינו חב לאחרים, הודאת בעל דין היא בירור כמו עדים.

---

5. אמנם בשינויי לשון וכבר עמדו על כך האחרונים.
6. יש לציין שיש דמיון רב בין שיטת ה"פני יהושע" ל"קצות החושן". לפי שניהם המדד לצורך בעדי חלות תלוי ביכולת הבירור. אמנם לשיטת ה"קצות החושן" יכולת הבירור היא גופא מצריכה את עדי החלות בעוד ל"פני יהושע" יכולת הבירור היא גורמת שהקידושין לא יהיו לחצאין.

אמנם, זה נכון במצב שעושה קניין לחובתו, אבל מה יאמר בקניין שעושה לזכותו, כגון מציאה ומתנה.

שיטתו

בראשונה הביא את דברי הרשב"א בבבא קמא דף צ ע"א. הרשב"א מבאר שם, שלמרות שבמקרה שדיינים ראו מקרה יכולים לפסוק על פי ראייתם, שלא תהא שמיעה גדולה מראיה, דין מומחה שדן יחידי, אינו יכול לדון על פי ראייתו - "שתהא ראה של דין מומחה כשמיעה על פי שנים עדים להוציא ממון אינו בדין" עד כאן לשונו.

מדברי הרשב"א הוכיח ר' שמעון שקופ שהצורך בעדים אינו בירור האמת בלבד. כשהתורה הצריכה עדים היא חידשה שני עניינים:

א. בירור האמת הוא רק על פי שני עדים כשרים (במקום שיש הכחשה).

ב. כח בית הדין לחתוך ולכוף לקיימו הוא רק על פי שני עדים.

על פי זה היה מקום לומר שתמיד בית דין יצטרך שני עדים על מנת לקיים הדבר, גם בדיני ממונות.

מבאר הגרש"ש, שחידוש התורה שצריך שני עדים לקיים הדבר בבית דין, התחדש רק בדינים שהם נוגעים לאחרים. בדבר שאינו נוגע אלא לעושי הדבר, בזה לא הצריכה התורה עדות לקיום הדבר. כשהגמרא אמרה שב"חב לאחריני" צריך עדים, זו בעצם היתה כוונתה. "חב לאחריני" מלמד שהדין נוגע לאחרים ולא רק לאדם עצמו.

ועדיין צריך לדקדק בדבריו, שהרי לכאורה יש בדברי הגרש"ש להסביר מה חידשה עדות העדים, אך עדיין קשה למה הקידושין לא חלים מצד עצמם ללא יכולת כפיה שנובעת מהם. צריך לומר שמכך שבבית דין יש בכחם של העדים לחדש יכולת כפיה חדשה, הוא הדין בכל מעשה משפטי, שכל מקום שנאמר עליו "דבר", שני העדים הם חיוניים לקיום הדבר, ולא רק לכפיה עליו.

ה. עדי חלות בגט

נושא זה יכול להקיף דיון ארוך ומעמיק מצד עצמו. לא נכנס לכל פרטיו אלא רק ניגע בדברים שנוגעים למה שהבאנו לעיל.

דברי הגמרא

בתחלת גיטין (ב:) מבואר בגמרא שבגיטין צריך שני עדים כיון שהם דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים. עוד מבואר במשנה (פו.) שכתב בכתב ידו ואין עליו

עדים בדיעבד הגט כשר. רבי אלעזר אומר שאם מסרו בעדים אף על פי שאין עליו עדים הגט כשר.

זעת רבי אלעזר

רבי אלעזר סובר שעדי מסירה כורתים, אף ללא עדי חתימה ונפסק בגמרא שהלכה כמותו בגיטין (גיטין ד.).

נחלקו ראשונים האם רבי אלעזר סובר שרק עדי מסירה כורתים או גם עדי מסירה כורתים, כלומר, האם רבי אלעזר מסכים שאם יש רק עדי חתימה בלי עדי מסירה הגט כשר.

הרי"ף ודעמו (רמב"ם, רמב"ן, רשב"א) פוסק שרבי אלעזר מודה שעדי חתימה גם כורתים.

רבי אפרים ודעמו (תוספות ורא"ש) פוסקים שלפי רבי אלעזר רק עדי מסירה כורתים.

זעת הרי"ף

משיטת הרי"ף עולה שיכול להיות מצב שיהיו רק עדי חתימה בלי עדי מסירה על הגט, ואף על פי כן הגט כשר. על שיטת הרי"ף קשה, הרי למדנו שצריך עדים על המעשה על מנת שהוא יחול. מדוע, אם כן, לא יהיה צורך בעדי מסירה של הגט על מנת לקיים את הגרושין?

הר"ן על הרי"ף (מח. בדפי הרי"ף) באר שלשיטת הרי"ף עדי החתימה הם עצמם מעידים על גוף הדבר.

דברי הר"ן יכולים להתפרש לשני פנים:

א. עדי החתימה הם עצמם מעידים על המסירה.

ב. במקום שיש עדי חתימה אכן סהדי שהגט נמסר בעדים, שהרי העובדה שהגט אצלה מצד אחד, ומאידיך הוא ודאי כשר כיון שיש עליו חתימת עדים, הם ההוכחה לכך שהגט נמסר כהלכתו.

הנפקא מינה בין שתי הסברות הללו היא כשכתב את הגט בכתב ידו ואין עליו עדים, והוא יוצא מתחת ידה.

לפי הסברא הראשונה אין עדי חתימה וממילא אין גט.

---

7. קושיא זו נכונה גם לרי"מ מאיר שסובר שעדי חתימה כרתי אך הבאנו את פסק ההלכה. בנוסף, רבינו תם למד שגם לרי"מ צריך עדי חלות בשעת מסירת הגט.

לסברא השניה גם במקום שיש כתב ידו אגן סהדי שנמסר בעדים והגט גט.⁸

יש לציין שהרשב"א ביבמות דף לא ע"ב כותב שבגט הוא לא חב לאחרים ואילו תוספות (גיטין ד.) סוברים שהוא חב לאשה מכיון שהוא אוסרה לכהן. בשיטת הרשב"א נראה לומר שכיון שגם לפני הגט היא אסורה מדין אשת איש, אין כאן חב לאחריני בזה שאוסרה לכהן. לשיטת הרשב"א, אפשר יהיה ליישב את דעת הר"י. בגט, שבו אין בעיה של "חב לאחרים", אין צורך בעדים.⁹

יישובי השיטות הנ"ל בגיטין

לאור הנתונים הללו יש לסקור את ההסברים שהבאנו לעיל בצורך בעדי חלות, כיצד הם מתיישבים בגרושין.

- לשיטת הרשב"א - כמובא לעיל - הרשב"א ביבמות כתב בתירוץ אחד שבגט הוא לא חב לאחריני. לכן אם יש גט חתום, ואפילו אינו חתום רק שנכתב בכתב ידו, יכול לגרש את האשה בינו לבינה ללא עדים.
- לשיטת ה"פני יהושע" - כל המניעה לכך שתהיה נאמנות בהודאת בעל דין היתה בכך שקידושין דומים להקדש, ואין קידושין לחצאין. בגט, שאין מניעה כזו, לא יהיה צורך בעדי חלות.¹⁰
- לשיטת ה"קצות החושן" - כאמור לעיל, ראייתו של ה"קצות החושן" לשיטתו היא מהר"ן שהבאנו לעיל בשיטת הר"י. הר"ן אמר שעדי החתימה על הגט הם כאילו מעידים על המסירה. לפי זה הסביר ה"קצות החושן" שעניינם של עדי החלות הוא לאפשר את יכולת הבירור על כך שהיה גט.

---

8. עיין שיעורי ר' דוד פוברסקי גיטין ב ע"ב.

9. הגר"ש בחידושי לגיטין (ס"ב) כתב בשיטת הר"י ודעמו הסבר נוסף. ההסבר מתייחס לגט חתום בעדים ולא הנכתב בכתב ידו. הוא מסביר שמשמעות המושג עדי חתימה כרתי היא שבאמת הם כורתים. המסירה היא רק מילוי תנאי שיאפשר את חלות הגט. דומה הדבר למקדש אשה בתנאי שתלך למקום מסוים. במקרה כזה לא יהיה צורך בעדים שהיא הלכה לאותו מקום. על פי זה הוא מסביר מדוע הרשב"א ביבמות התקשה רק במקרה של כתב בכתב ידו ואין עדים ולא על מקרה שיש עדי חתימה ואין מסירה בעדים.

10. ב"נתיבות המשפט" בסל"ו סק"י נראה שלא למד כך בדברי ה"פני יהושע". הוא הבין שהסבה לנאמנות היא מגו שבידו לגרשה, יהיה נאמן בהודאת בעל דין. נראה שה"נתיבות" הלך בדרכו של "קצות החושן". הצורך לשיטתו בעדים הוא שתהיה יכולת בירור. לכן במקום שיש יכולת בירור על ידי מגו, אין צריך עדי חלות. ר' שמעון שקופ החולק על ה"קצות החושן", חולק גם על ה"נתיבות" וגם על כך שתהיה נאמנות במגו. יש לציין שה"נתיבות" עצמו סובר שגט מ"מ אינו כשר בינו לבינה אבל מטעם אחר עיין שם.

- לשיטת ה"אור שמח" - לשיטתו לכאורה לא יהיה צורך בעדי חלות בגט, שהרי העדים הם בשביל שתהיה גמירות דעת, וגט מועיל אפילו בעל כרחה. ה"אור שמח" מחדש שישנו גדר נוסף בגט והוא שצריך ספירת דברים - סיפור דברים ("יוכתב לה ספר כריתות") מהגט שהגיע ממנו אליה. אם יש עדים, יש סיפור לפנינו. אם אין עדים ויכול הבעל להכחיש את מסירת הגט, אין כאן סיפור דברים. על פי זה מובן למה גט שכתוב בכתב ידו כשר מדאורייתא ללא עדי מסירה. בכתב ידו אין חשש שיחזור בו ולכן פשוט למה אין צריך עדי חלות.¹¹
- הגרש"ש - לולא דברי הרשב"א לעיל שבגט אין חב לאחרני (את הרשב"א הוא גם מסביר בחידושו לגיטין), באופן פשוט צריך עדים בשעת מעשה, כיון שכל דבר חדש הנעשה על ידי אדם שהוא בעל משמעות לא רק לאדם עצמו, צריך עדים לקיימו.

ט. עדי חלות בשטר קידושין

לאור האמור לעיל לגבי גט, יש לעיין מה יהיה הדין בשטר קידושין.

הגמרא ביבמות

מדברי הגמרא ביבמות לא: עולה שכתב ידו ללא עדים הוא ספק הן בגרושין והן בקידושין.

הרשב"א באר שאינו דומה הספק האמור שם בגירושין לספק האמור בקידושין. בגירושין היא חולצת ולא מתייבמת. בקידושין כיון שהוא חב לאחרני היא אינה מקודשת כלל. (הרשב"א בתרוצו הראשון סובר שבגט אינו חב לאחרני, ועיי"ש תרוצו השני)

הרמב"ן הריטב"א והר"ן השאירו את הגמרא כפשוטה וסוברים ששטר קידושין מועיל כמו גט. שיטה זו מסתייעת מכך שהמקור לכך ששטר קידושין מועיל נלמד מהיקש לגרושין, לכן מתאים שהדינים בגט יהיו גם בקידושין. לשיטת הרשב"א צריך לומר שההיקש הוא רק לגבי תוקפו של שטר הקידושין ולא לגבי הדינים שלו.

תוספות ביבמות (שם) הסתפקו האם צריך עדים בשטר.

11. מדבריו עולה שיותר פשוט שגט בכתב ידו מועיל מאשר גט חתום בעדים. עיין הגרש"ש לעיל שהבין ההיפך.

ה"אור שמח" כתב שלביאורו שלו שהצורך בעדים הוא על מנת שתהיה גמירות דעת, בשטר קידושין צריך עדים על המסירה. בלעדיהם הוא חושש שהיא תטמין את השטר ואין לו גמירות דעת. כך גם הביא סיוע מפסק הרמב"ם (אישות ג,ג) שמסירת שטר קידושין נעשית בעדים ולא כתב שאפשר להסתפק בעדי חתימה בלבד (כמו שפסק הרמב"ם בגט).

י. עדי חלות בחליצה

הגמרא ביבמות

המשנה ביבמות (קד:): מביאה מחלוקת תנאים במקרה שחלצה בפני שנים או שלשה ונמצא אחד מהם קרוב או פסול. תנא קמא פוסל ורבי יוסי ורבי שמעון הכשירו.

עוד מובא במשנה (שם) שרבי עקיבא הכשיר חליצה שנעשתה בינו לבינה. מדברי המשנה עולה שישנה מחלוקת תנאים במשנה אם צריך חליצה בפני בית דין. להלכה אנו פוסקים שצריך בית דין לחליצה (רמב"ם ייבום וחליצה ד, א. שו"ע אבן העזר קסט, א).

הגמרא הקשתה על מעשהו של רבי עקיבא - "מי ידענא" ותרצה שעדים רואים אותו מבחוץ.

מקושת הגמרא על רבי עקיבא נראה שלא הפריעה לגמרא העובדה שהעדים לא יקיימו את החליצה, אלא רק שלא יידעו ממנה. נמצא שאין צריך עדי חלות לחליצה. דין זה הוא פשוט במשנה, ולא הובאה מחלוקת תנאים בענייננו.

דברי הראשונים

בריטב"א מובאים שני הסברים לקושת הגמרא:

א. הרי בינו לבינה לא יהיו נאמנים להגיד שהיתה חליצה, כמו שמבואר

למסקנת הסוגיא בב"ב (קלד:): שאדם לא נאמן לומר גירשתי את אשתי.

ב. הרי בינו לבינה לא יהיה נאמן שהרי אין דבר שבערוה פחות משנים.

נראה שנחלקו שני ההסברים בשאלה האם צריך עדי חלות בחליצה. אמנם, ב"נתבות" המובא לעיל, כתב שאף אם נאמר כאן אין דבר שבערוה פחות משנים, עדיין חליצה תהיה כשרה ללא שני עדים. כמובא לעיל, לשיטתו עיקר הטעם לעדי חלות הוא הנאמנות שלהם ויכולת הבירור על ידיהם. במקום שיש נאמנות גם

בלעדיהם, אין צריך עדים. לכן בחליצה, כיון שבידו לחלוץ, נאמן גם בינו לבניה¹². יש לציין שהרשב"א הביא רק את ההסבר הראשון משני ההסברים הנ"ל. נראה שהולך לשיטתו לגבי גט. כשם ששם אינו חב לאחריו, כך בחליצה אינו חב לאחריו.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (ייבום וחליצה ד, טז) פסק שחליצה בינו לבניה היא חליצה פסולה. כוונתו במושג פסולה היא פסולה מדרבנן (עיין הלכות ייבום וחליצה ד, כו). נתקשו בדבריו, מדוע התעלם הרמב"ם מאוקימתת הגמרא שעדים רואים אותו מבחוץ?

תירוץ ר' חיים - ר' חיים חדש יסוד בדעת הרמב"ם שמיישב גם דין זה (ויובא עוד להלן בדיני ייבום).

ברמב"ם ישנם שני דיני עדות על דבר שבערוהו. יש דין עדות שבו לא איברו סהדי אלא לשיקרא, כלומר רק לבירור האמת, כגון זנות. ויש דין עדות שהוא מקיים את הדבר - כגיטין וקידושין. מחדש ר' חיים שחליצה שייכת לקבוצה הראשונה. הוא מוכיח את דבריו מכך שבחליצה יש דינים שמוכח מהם שאין צריך דעת בחליצה אלא רק כוונה והבנת המעשה.

בחליצה חרש שוטה וקטן כשרים (לולא הטעם שהם אינם בני קריאה). כמו כן קטן כשר לחלוץ כאשר גדול עומד על גביו. בניגוד לגיטין וקידושין שבהם צריך גדול ממש. מדינים אלה מוכיח ר' חיים שקידושין הם קניין **שהדעת** מחוללת אותו, וחליצה היא קניין **שהמעשה** מחולל אותו, ולכן כל מה שצריך היא דעת כזו שהחולץ יבין מעשהו.

מחדש ר' חיים שהצורך בעדים בקניין הוא פונקציה של הדעת הנצרכת למעשה הקניין. קניין שהדעת מחוללת אותו צריך עדי חלות, לעומת קניין שהמעשה מחולל אותו שאין צריך בו עדי חלות. במילים אחרות, אין צריך עדי חלות **במעשה** של דבר שבערוהו אלא **בדעת** דבר שבערוהו.

דברי ר' חיים מקרבים אותנו להסברו של ה"אור שמח". כזכור האחרון הסביר שהצורך בעדים הוא על מנת שתהיה גמירות דעת. במקום שאין צריך גמירות דעת

---

12. חליצה זו כשרה מדאורייתא ופסולה מדרבנן כיון שאינה בפני בית דין ונפקא מינה שהיא פוסלת את היבמה לאחין. כמו כן יש לציין שה"נתיבות" סובר שבגט גם יש נאמנות, אלא שיש בעיה בכשרות השטר במקום שהוא לא עשוי על ידי עדים ועיין שם דבריו.

(כמו גיטין לשיטתו) אכן אין צריך עדי חלות. לדבריו לכאורה גם חליצה לא תצטרך עדי חלות.

אמנם, ר' חיים וה"אור שמח" שונים שינוי מהותי. ה"אור שמח" סובר שהעדים הם על מנת לייצר גמירות דעת. לר' חיים במקום שהקניין מותנה בגמירות דעת, צריך עדי חלות.

בגט תהיה נפקא מינה ביניהם. לר' חיים גט הוא קניין שיש בו דעת וממילא צריך בו עדי חלות. ל"אור שמח" גט אפשר לתת בעל כורחה, ולכן אין צריך עדים כמבואר לעיל.

שיטת הגאון ר' שמעון שקופ

כאמור לעיל, הגרש"ש הסביר שכל חלות שנוגעת לאחרים צריכה עדי חלות ולדבריו, בחליצה צריך עדי חלות.

הגרש"ש התייחס לחליצה ב"שערי יושר" שער ז פרק ה. הוא הביא שם את שני התירוצים של הריטבי"א והתירוץ השני מתאים לשיטתו. כמו"כ הביא את דברי הרי"ז המובאים בשלטי הגיבורים בסוף פרק מצות חליצה (לט. מדפי הרי"ף) ואת דברי רבי עקיבא איגר (שו"ת סימן קכה) שפסקו שצריך עדים על החליצה.

אמנם גם את הדעות שאין צריך עדי חלות בחליצה הוא יישב לשיטתו. להלכה חליצה צריכה בית דין, כאמור לעיל. כשאדם חולץ ליבמתו בפני בית דין, הם גם משמשים כעדי חלות, שלא תהא שמיעה גדולה מראיה¹³. כך גם הסביר את הרמ"א שלא הביא להלכה שצריך עדים בחליצה, והצריך עדים לייבום. הסביר רבי שמעון שקופ שהרמ"א לא הביא להלכה שצריך עדים לחליצה כיון שממילא החליצה נעשית בבית דין והם המקיימים.¹⁴

יא. עדי חלות בייבום

ייבום לכאורה מקביל לקידושין מבחינת החוב לאחרים. ה"משנה למלך" בהלכות ייבום וחליצה (ב, ד) הסתפק אם צריך עדים בייבום ובסוף דבריו הביא את דעת ריא"ז (הני"ל) שאינה קנויה לו אם אין עדים על הייבום.

13. בנידון זה לא שייך אין עד נעשה דיין מכיון שאין כאן הגדה.

14. לפי זה התקשה בדברי הרי"ז שהצריך עדים בחליצה, מה הנפקא מינה בכך שיהיו עדים, הרי ממילא הדבר נעשה בפני בית דין?

תרץ ר' שמעון שתהיה נפקא מינה במקום שנעשה אחד מהם קרוב או פסול, שבדיינים הדבר לא פוסל את כל הדיינים, ואם הם נחשבים כעדים הם יפסלו את כל העדות, ולא יהיה קיום לחליצה. החולקים על ריא"ז, אפשר שסוברים שדיינים קרובים או פסולים, פוסלים את כל הדיינים עכ"ד.

גם מדברי תוספות (קידושין יב ע"ב ד"ה משום) עולה שצריך עדי חלות בייבום¹⁵. לדברי ר' חיים (הני"ל) בשיטת הרמב"ם נראה שכיון שייבום מועיל אפילו בלי כוונת ייבום, אלא רק כוונת בעילה, יהיה הדין כמו בחליצה, שאין צריך עדי חלות. יתרה מזו, חליצה בינו לבינה פסולה מדאורייתא כי אינה בפני בית דין, ואילו ייבום שאין צריך בית דין, יהיה כשר לגמרי בינו לבינה.

לדברי הגרש"ש, בייבום צריך עדי חלות. דבריו מסתייעים מפסיקת הרמ"א בסימן קסו סעיף ב, שהצריך עדים בייבום.

יב. עדי חלות בנישואין

האחרונים דייקו בשיטת הרמב"ם על פי הסוגיא שנביא להלן: הגמרא (קידושין י.) הסיקה שבקניין ביאה בקידושין כל הבועל דעתו על גמר ביאה והקשו הראשונים מגמרא ביבמות (נה:): שם מבואר שאשה נקנית בהעראה, ותרצו הראשונים מספר תירוצים:

- רשב"א (המובא בתוספות והוא הרשב"א משנץ) תרץ שבגמרא ביבמות מדובר שעשה רק העראה.
  - הריב"ם תרץ שהעראה קונה במקום שפירש שרוצה לקנות בהעראה.
  - רב נסים גאון תרץ שהגמרא ביבמות מדברת על ביאה שאחר קידושין והגמרא בקידושין מדברת על ביאת קידושין.
- הרמב"ם (הלכות אישות, פרק ג הלכה ה) פסק שהמקדש בביאה דעתו על גמר ביאה וכשיגמור ביאתו תהיה מקודשת אך גם פסק (שם, פרק י הלכה א) שאם בא על ארוסתו, משהערה בה קנאה.
- נתקשו אחרונים בדבריו - אם סובר הרמב"ם שכל הבועל דעתו על גמר ביאה, מדוע בנישואין קונה בהעראה?
- על פי הדברים המבוארים לעיל בשם ר' חיים בייבום וחליצה, גם פה הרמב"ם מיושב, כדלקמן:
- רבי עקיבא איגר (מהדורא תנינא סימן קו) מוכיח מגמרא בכתובות מה. שחופה בטעות הוי חופה¹⁶. גם בחליצה דין זה נכון, שחליצה מוטעית נחשבת חליצה. נמצינו למדים, שנישואין דומים לחליצה מבחינת הדעת הנצרכת להם.

---

15. אמנם ניתן ללמוד בדבריהם גם להפך, אך המדקדק ימצא שכך דעת תוספות. ועיין בספר חזון קדומים – שיעורי הגר"י גולדברג עמ' 54 שלמד בתוספות כפי שבארנו למעלה.

כאמור לעיל, הסביר ר' חיים שלחליצה דרושה רק כוונת מעשה ולא דעת גמורה. בגמרא בכתובות (שם) מבואר שאין גם תנאי בחליצה, כלומר אי אפשר להגביל את חלות החליצה על ידי תנאי. דין זה הוא תוצאה ישירה של הסברא הנ"ל, שבחליצה אין צורך בכוונה ודעת לקניין אלא רק כוונה על המעשה. בחליצה מה שמחולל את הקניין הוא לא האדם, אלא החלות נוצרת ממילא על ידי המעשה. לכן האדם אינו יכול להתנות ולהגביל את החלות, שהרי אין לו שליטה עליה.

נישואין הם דומים לחליצה מבחינת הדעת הנדרשת לחולל אותם, ולפיכך גם בנישואין אין לאדם שליטה על חלות הקניין, והוא אינו יכול להגביל אותם על ידי התניה.

לפי המהלך האמור מיושב הרמב"ם. בקניין קידושין פסק הרמב"ם שדעתו היא על גמר ביאה והיא משפיעה על העיתוי של הקניין. בנישואין סובר הרמב"ם שהם כמו חליצה. כמו שבחליצה אי אפשר להתנות כך בנישואין אי אפשר להתנות, ולכן העובדה שדעתו על גמר ביאה אינה מעכבת את הקניין, והוא יחול מיד בהעראה.

כאמור לעיל, ר' חיים הסביר שהצורך בעדי חלות תלוי בדעת הנצרכת לקניין. חליצה שאינה צריכה דעת גמורה, אינה צריכה עדים. לפי זה, גם נישואין שאינם צריכים דעת גמורה, לא יצטרכו בהם עדים¹⁷.

הסוברים שחליצה צריכה עדים המובאים לעיל, אפשר שגם בנישואין מצריכים עדים.

כך גם נקט בפשטות ה"אבני מילואים" (סימן לח ס"ק יז) שחופה היא דבר שבערוה ולכן צריכה עדים.

"אור שמח" (אישות י, ב) הסתפק האם צריך עדים בנישואין. ספקו נע סביב השאלה עד כמה יש כאן חב לאחרני. מחד גיסא, הוא אינו אוסרה על העולם כיון שהיא אסורה ועומדת. מאידך יש חובות אחרים שנלווים לנישואין ועיין שם.

למעשה, הצורך בעדי חלות בנישואין נתון במחלוקת גדולה באחרונים¹⁸.

---

16. כך עולה שם מכך שהגמרא מגדירה את מוציא שם רע בתור חידוש שיש בה סקילה (למרות שנבעלה), לעומת נכנסת לחופה ולא נבעלה שזינתה שהיא בחנק. על כך הוא מקשה מדוע מוציא שם רע הוא חידוש, הרי ודאי שלא יהיה בה דין חנק, שהרי במוציא שם רע נמצא החופה היא בטעות. מכאן מוכיח רע"א שחופה בטעות הוי חופה, ומייסד את דבריו על הדין בחליצה שגם חליצה בטעות הוי חליצה, כמבואר בכתובות עד.

17. מהלך זה בדעת הרמב"ם וכל החידושים הנלוים מצאתי בספר "ארץ צבי" מאת הרה"ג צבי שכטר בסימן כ"ה וב"מרתשת" ח"ב סי' א'.

18. עיין בספר הנישואין כהלכתם ח"א פ"ט עמ' רמח ובפ"ב סעיפים מ' ופב'.

הגאון הרב עובדיה יוסף ביביע אומר (חלק ה' אבן העזר ח', ה) פוסק, שאין צריך עדי חלות בנישואין, ולכן לספרדים שלא נהגו חדר יחוד אין צורך בעדי חלות לייחוד שבביתם. למחמירים להצריך עדי ייחוד בבית, כתב שם שיש להם על מה שיסמוכו.